

מלחמת הגלבוע פרקים כח-לא

נקודות והצעות להוראה	תכנים מרכזיים	פרק	נושא
<p>האוב הוא אחד האופנים של השאילה במתים. זהו איסור חמור הנזכר ברשימת איסורי הכישוף בספר דברים (יח, יא). נמצא כי שאול עצמו אשר 'הקרית את האבות ואת הידעני, מן הארץ' חטא באותו הדבר עצמו כאשר פנה אל בעלת האוב במצוקתו. ובדה"י נאמר: "וימת שאול במעלו אשר מעל בה... וגם לשאול באוב לדרוש, ולא דרש בה" (דה"א יג) וביאר שם מצו"ד: "שהיה לו לדרוש ולחזור ולדרוש ולהפציר בתפלה". ברבותינו הראשונים מצויה מחלוקת גדולה על מנהגי הכישוף הנזכרים בתורה, ולאור מחלוקת זו ישנן שיטות שונות בביאור המעשה בפרקנו. הרמב"ם כתב שאין בהם ממש - "...כולם דברי שקר... ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו" ואילו הרמב"ן כתב כי יש בהם ממש "ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים".</p> <p>ובביאור פרקנו אחז רד"ק דעת הרמב"ם וכתב "כי מעשה האוב הבל ותוהו ודברי כזב והיתול... וביאר את המעשה בשני אופנים: או שהאשה הבינה בשכלה על איזה ענין בא שאול, ועשתה כל דבריה ברמאות, או שהקב"ה החיה את שמואל ללא קשר למעשיה: "יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול וחסו ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות... וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא, שמה דברים בפי המגיד, אבל רב סעדיה ורב האי אמר כי הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה, כמו שנאמר ותזעק בקול גדול... ולעומת פירושים מעין אלו כתב המלבי"ם: "...ולמה לנו הדחוקים העצומים האלה? הלא חז"ל באגדותיהם ספרו כי מעשה אוב היה נוהג עדיין בימי חכמי המשנה והתלמוד, והעידו שהיה בכוחם להעלות הנפשות מקבריהם ממש, ואמרו שהמעלה – רואהו, והנשאל – שומע את קולו...".</p> <p>שבחו של שאול בעין דור נתוודע שאול לגורלו הצפוי. הוא יודע כי למחרת ימצא את מותו בקרב. יכול היה לנסות ולחמוק מהמערכה, אך לא. על אף שהוא יודע כי במלחמה זו הוא ימות שאול אוזר כח, מתייצב בראש העם, נוסך בו בטחון ועוז, ויוצא להגן על עם ישראל. זהו מעשה שיש בו גבורה, אמונה ומסירות לעם. חז"ל (ויק"ר פרשה כו) דרשו את מעשיו האחרונים של שאול לשבח "אמר ריש לקיש: באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם באו וראו בריה שבראתי בעולמי, בנוהג שבעולם אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין וזה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונוטל בניו עמו ושמח על מדת הדין שפוגעת בו...". וכן דרשו חז"ל את דברי שמואל, שבשעה זו נמחלו כל עוונותיו של שאול: "ומנין שנמחלו עוונותיו? שנאמר: "ויאמר שמואל... ומחר אתה ובניך עמי, ואמר רבי יוחנן עמי – במחיצתי".</p>	<p>א-ב: פרוץ המערכה פלשתים אוספים את צבאם למלחמה נגד ישראל ויוצאים אל עמק יזרעאל (פס' ד); דוד מצהיר על נאמנותו לאכיש, ואכיש ממנה אותו לשומר ראשו.</p> <p>ד-כה: מעשה בעלת האוב: שאול החונה בגלבוע רואה את מחנה פלשתים העצום בעמק, "וירא ויחרד לבו. מאד". בצר לו מבקש שאול לשאול בה', וכאשר לא נענה בדרכי ההיתר - "גם בחלמות גם באורים, גם בנביאים" – פנה אל "אשת בעלת אוב" בעין דור, ובא אצלה מחופש כאיש פשוט, בחשכת ליל, ובלווי שני אנשים בלבד.</p> <p>תחילה ממאנת האשה לקסום באוב, והיא נענית רק לאחר ששאול נשבע כי לא יאונה לה רע; האשה מעלה דמות "איש זקן... והוא עטה מעיל"; שאול יודע כי זהו שמואל, ולמשמע דבריו המנבאים את תבוסת ישראל ומות בניו נחרד מאד "ויפל מלא קומתו ארצה וירא מאד מדברי שמואל גם כח לא היה בו..."; האשה מכינה לשאול מאכלים, ורק לאחר הפצרותיה והפצרת עבדיו הוא אוכל, ושב למערכה.</p>	<p>כח</p>	<p>מעשה בעלת האוב (1)</p>
<p>קצין נאמן או מרגל? ויכוח חריף פורץ בשטח הכינוס של צבא פלשתים באפק. אכיש רוצה לקחת עמו לקרב את יחידת המשמר שלו, הלא הם "דוד ונאנשיו". מנגד, שרי פלשתים מתקוממים כנד המהלך: "השב</p>	<p>א-יא: דוד ואנשיו מוחזרים לעורף בדרך ליזרעאל מכנס הצבא הפלשתי את כוחותיו באפק, ושם מגלים שרי</p>		

פלשתים הבכירים, להפתעתם, את נוכחות דוד ואנשיו בין הכוחות. אכיש מבקש לשכנע את השרים כי דוד נאמן, אך אלו מתנגדים בתוקף וטוענים כי הוא מהווה סכנה. אכיש מקבל את עמדת השרים "ויאמר אל דוד ידעתי כי טוב אתה בעיני... אך שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו במלחמה... והשפכתם בבקר ואור לכם ולכו". דוד ואנשיו שבים אל ארץ פלשתים.

כט

את האיש וישב אל מקומו! לדברי אכיש אין נאמן מדוד "הלא זה דוד.. אשר היה אתי זה ימים או זה שנים ולא מצאתי בו מאומה!" לדברי הסרנים "הלא זה דוד אשר יענו לו במחלות לאמר הנה שאול באלפיו ודוד ברכבתו!" לדברי אכיש, דוד הוא "מלאך", לדברי הסרנים - "שטן" (מכשול). אפשר להמחזיז את הוויכוח הסוער הזה בו צריך המטה הפלשתי לקבל החלטה תוך כדי תנועה, על מידת נאמנותו של דוד. נבקש מהמציגים להתכונן מראש, ולהעמיק את ההמחזה על ידי הבאת "הוכחות" לכאן ולכאן, מתוך חיי דוד, כפי שלמדנו בספר שמואל.

מהי תכניתו של דוד? הפרק כולו מעורר פליאה. זהו מצב שלא ייאמן. דוד, המשוח למלך ישראל, משמש כקצין פלשתי בכיר והולך בצבאם למלחמה בישראל! יתר על כן, גם כשאכיש נותן לדוד את ההזדמנות להיפטר מהענין ולשוב דרומה, דוד איננו "קופץ" על ההזדמנות, אלא נאבק על זכותו להישאר ולהילחם! "כי מה עשיתי ומה מצאת בעבדך... כי לא אבוא ונלחמתי באיבי אדני המלך"? אנו יודעים מהפרק הקודם כי דוד ניצל את תפקידו בצבא הפלשתי כדי להכות באויבי ישראל, אולם בפרקנו אין מידע מה תכניתו בדיוק. אפשר לשער זאת עם התלמידים. והרלב"ג כתב: "יש לשאול איך הסכים דוד ללכת עם אכיש להילחם עם ישראל? ... והנה מחשבת דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתים ולסכל עצתם על ישראל כי זה ממה שיקל לו עשייתו אחר שהם בוטחים בו..".

א-ה: חורבן צקלג: כאשר דוד ואנשיו חוזרים מהמערכה הם מגלים כי העיר צקלג "שרופה באש ונשיהם ובניהם ובנותיהם נשבו", הצער והזעם מופנים אל דוד "כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם".

ו-טו: המרדף: דוד שם מבטחו בה', ולאחר ששואל באורים ותומים יוצא למרדף אחר הגדוד העמלקי; במהלך המרדף נחלשו 200 איש "מעבר את נחל הבשור" ודוד ממשיך את המרדף עם "ארבע מאות איש"; הם מוצאים עבד עמלקי, אשר חלה וננטש בשטח, מטפלים בו, והוא מכוון אותם אל המחנה העמלקי, שנמצאו "אכלים ושתים וחגגים בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה".

ז-לא: הנצחון וחלוקת השלל: דוד מכה את הגדוד העמלקי עד חרמה, מציל את כל השבויים, ושולל שלל רב. בשובם אל נחל הבשור מציעים "כל איש רע ובליעל" שלא לחלוק בשלל עם 200 הלוחמים "אשר פגרו מלכת אחרי דוד" אך דוד קובע כי לכולם חלק שווה: "כי כחלק הירד במלחמה,

ל

רקע המאורעות בפרקנו מתרחשים באזורים שונים באותו הזמן: פרק ל מתאר את המתרחש בדרום, ופרק לא את המתרחש בגלבע. כרקע לפרקנו ניזכר בפרק כז (פס' ז-ט): דוד קיבל את העיר צקלג וממנה היה פושט ומכה בשבטי העמלקי. כעת, משיצא דוד עם אכיש אל מחנה אפק, ועד שחזר, מנצלים העמלקים את שלושת ימי היעדרם, וחוזרים אל דרום ארץ פלשתים, כאשר את צקלג עצמה הם מכים ושורפים עד היסוד.

נחל הבשור הוא הנחל גדול ביותר בישראל שנשפך לים התיכון. מוצאו בסמוך לשדה בוקר והוא זורם בכיוון צפון-מערב עד סמוך לעזה, שם נשפך לים. בחלקו המרכזי, בסמוך לצאלים, מתלכד אתו נחל באר שבע והוא מתרחב ומתחתר באדמת הלס. בחלקו הצפוני גן לאומי ודרכי נוף, וגם גשר החבלים הארוך ביותר בארץ העובר מעל הנחל. את העיר צקלג מקובל היה לזהות בתל א-שך, הסמוכה לקיבוץ משמר הנגב. ממנה החל המרדף דרומה, ובנקודה שבה פגש הנהיג את ערוץ הבשור, היווה הנחל מכשול קשה למעבר.

כחלק הירד במלחמה וכחלק הישב על הכלים ניתן להמחזיז עם התלמידים את הויכוח שפרץ בין אנשי דוד על חלוקת השלל, לייצג את טענות הצדדים, ואחר כך לנמק את הכרעת דוד. בפסוק כד מתברר פרט חשוב: בעת המעבר המהיר של נחל הבשור השאירו הלוחמים אצל הנשארים כלים וציוד לשמירה, מה שאפשר להם להתנייד ביתר קלות ומהירות, ולהצליח במשימתם. דוד מלמד, וקובע חוק, שכל המעגלים שותפים, ואי אפשר לחלק את הכוחות ל'שוויים יותר' ו'שוויים פחות'. הרבה שותפים לעשייה גם אם הם לא אלו הנמצאים באור הזרקורים. ורש"י בפירושו הביא את דברי המדרש: "...כבר הנהיג אברהם בחוק זה (בראשית פרק יד, בלעדי רק אשר אכלו הנערים - הם היושבים על הכלים, וחלק האנשים - ההולכים במלחמה)". דוגמה דומה נוספת מובאת בתורה במלחמת מדין (במדבר לא, כז).

	<p>וכחלק הישב על הכלים, יחדו יחלקו! דוד אף מוסיף ושולח מהשלל לכמה ערים מערי יהודה.</p>		
<p>התאבדותו של שאול האיסור שלא יאבד אדם עצמו לדעת הוא איסור חמור המשול לרצח, ואחת מהמצוות שנצטוו בו בני נח שנאמר: "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש", אלא שבמדרש (ב"ר) נאמר על מעשיו של שאול שהיה מותר, וכן חנניה מישאל ועזריה (דניאל פרק ג) ואף קידשו שם שמים, ושאול עצמו היה ירא מחילול ה' ובזיון ישראל אם ייתפש חי, ויש מרבוינו שביארו כי חשש שאם ילכד, יילחמו עליו ישראל ויהרג המון רב, והרד"ק כתב כי שאול לא חטא משתי סיבות: הראשונה – שדבר מותו כבר היה גזרה מנבואת שמואל והשנייה, שכבר מצאוהו המורים בקשת, ופגיעתו היתה סופית: "...לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה, כי כן אמר לו שמואל. ועוד, כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת, ולא היה יכול להימלט מידם, טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים". ומעשים רבים נודעו בתולדות ישראל על יהודים שהקדימו והרגו עצמם על קידוש השם, והמפורסם שבהם מעשה מצדה שארע בסמוך לחורבן הבית השני, ונתדיינו בדבר גדולי הדורות, והרב שלמה גורן, שהיה הרב הראשי לצה"ל, נסמך על דברי חז"ל והראשונים, וגם הביא את מעשה שאול, וכתב על מעשה מצדה כי היה להם להיהרג בידי עצמם, בכדי למנוע נפילתם בידי הרומאים שונאי נפשם, מבקשי רעתם והרס דתם וכבודם. בדורנו נתפרסם מעשה גבורתם של מאיר פיינשטיין ומשה ברזני, עולי הגרדום שהתאבדו בכלאם בטרם הוצאו להורג.</p> <p>ויבאו יבשה וישרפו אתם שם ומיד בפסוק הבא כתוב שקברו את עצמותיו ואת עצמות בניו, וביאר רד"ק על המילים "וישרפו אותם" כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין על המלכים, ומה הם שורפין עליהם? מיטתן וכלי תשמישן, או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים, ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות..</p> <p>סגירת מעגל תחילת דרכו של שאול כמלך היתה בהצלחת יביש גלעד מידו של נחש העמוני "זה תאמרן לאיש יביש גלעד, מחר תהיה-לכם תשועה, כחם השמש" (פרק יא) והנה, המעשה האחרון בספר הוא חילוץ גופת שאול מחומת בית שאן, והצללת כבודו וכבוד ישראל. במעשה זה גמלו אנשי יביש גלעד חסד עם שאול ובניו, וסיכנו עצמם, ובאו ממש אצל חומת בית שאן כדי שלא יתבזו, וכדי להביאם לקבר ישראל.</p>	<p>א-ז: מות שאול: בקרב בגלבע גברה ידם של הפלשתים, וישראל נסו מפניהם תוך שנופלים מהם חללים; הקשתים הפלשתים איתרו את מיקומו של שאול, ושאול אשר פחד ליפול בידיהם, ביקש מנושא כליו "שִׁלַּף חֶרֶבְךָ וְדַקְרַנִּי בְּהִנְיָאוֹ הָעֵרְלִים הָאֵלֶּה וְדַקְרַנִּי וְהִתְעַלְלוּ בִּי"; משסירב נושא הכלים נפל שאול בעצמו על חרבו, ונערו אחריו.</p> <p>תוצאות הקרב: "וַיָּמָת שְׂאוֹל וְשִׁלְשֵׁת בָּנָיו", "גַּם כָּל אֲנָשָׁיו", והערים בעמק ובעבר הירדן ננטשו "וַיָּבֹאוּ פְּלִשְׁתִּים וַיָּשְׁבוּ בָּהֶן".</p> <p>ח-יג: מעשה אנשי יביש: למחרת היום יצאו הפלשתים לשלול שלל ומצאו את שאול ושלשת בניו, הפלשתים תולים את גופת שאול "בְּחֹמַת בַּיִת שָׁן"; אנשי יביש גלעד אשר שמעו את הדבר נחלצו לחלץ את גופתו, ולהביאו לקבורה – "וַיִּקְוּמוּ כָּל אִישׁ חֵיל, וַיֵּלְכוּ כָל-הַלַּיְלָה, וַיִּקְחוּ אֶת גְּוִיַּת שְׂאוֹל וְאֶת גְּוִיַּת בָּנָיו מִחֹמַת בַּיִת שָׁן...וַיִּקְחוּ אֶת עֲצַמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַּחַת הָאֲשֵׁל בְּיַבְשָׁה"</p>	לא	<p>מות שאול (1-2)</p>
	<p>את פסוק הסיום של הספר מומלץ לקרוא בקול עם כל תלמידי הכיתה. עם הסיום נעשה חזרה בנוקודות מרכזיות על מהלך הספר, כמו: לתת לכל ילד אירוע, ולבקש מהכיתה להסתדר על פי כרונולוגיה של האירועים, או: לתת מפה גדולה ולשייך אירועים למקומות. אפשר לעשות זאת גם על ידי גזירה והדבקה אישית על דף, או על ידי עריכה במחשב. כמו כן ניתן לחזור על הספר באמצעות מוצגים או תמונות שיהיו מעין חידות (כגון: יערת דבש, צפחת מים, אתונות, חלוקי אבנים) ובהמשך לכך אפשר "לשבץ" כל תשובה במקום הנכון על פי לוח פרקים של הספר. כמו"כ, אפשר לתת לכל ילד דמות מהספר ונבקש לאפיין במילה או שתיים את הדמות, בעיקר נתמקד בשלש הדמויות של שמואל, שאול ודוד. כמו כן נוכל לתת לכל תלמיד לבחור פסוק, או מעשה, לצייר אותו ולהסביר למה בחר בו מכל הספר, אפשר לערוך חזרה דרך הדמויות שמופיעות בחומש וסביב כל דמות להיזכר אלו מידות טובות למדנו אותן ניקח אתנו כצידה לחיים.</p>		<p>סיום (1-2)</p>